

РЕДАКЦИЈЕ СТСЛ. ЈЕЗИКА (варијанте цсл. језика)

Чешка редакција: споменички ограничена на XI век (овде не спада епизода с увођењем глагољице у Прагу у XIV в., о којој в. ниже), углавном у Сазавском манастиру (1032–1096), у средишњој Чешкој (око 30 км југоисточно од Прага), који је био у контакту с Кијевском Русијом; споменик – Прашки листићи (XI в.)

---наставља великоморавско-панонски варијетет стсл. језика, писмо – глагољица:

ц и з уместо шт, жд < *tj, *ktj; *dj (помоць, дазь)

шч ум. шт < *stj, *skj (очишћење)

оу < ж (модлитвоу)

ш < s' (вѣши ум. вѣси)

дл, тл (модлитва)

елиминисање епентетског л (земѣ)

-ѣмь инстр. јд. ѿ-основа (образѣмь)

Бугарско-македонска редакција:

[Напомена: термин је условни, не може му се учитавати етничко или национално значење које би се просто пресликавало на савремене односе]

А) **македонски подтип:** Добромирово јеванђеље, Битољски триод, Погодинов псалтир (XII в.), Охридски апостол (XIII в.), из XIII–XIV в. значајан број рукописних текстова – неупоредиво више него у тзв. бугарском подтипу, везује се за простор Охридске архиепископије

ц и жд

мешање назала (почиње у XI в. на охридском терену):

-ж иза *š, ž, št, žd* > -ж; ограничено мешање иза *c, dz, č* (*типична појава за Охрид писање чж)

почетак речи и почетак слога (после вокала) уопштено је ж- (Охрид)

-ж иза *r', l', n', s'* > -ж

повремено ѣ > о, ѣ > е

мешају се у употреби ѣ и ѣ /ä/

повремено ж > а, ѣ, оу; ѣ > е (нешто од овога и знатно касније, под српским утицајем са севера)

елиминисање епентетског л

Б) **бугарски подтип**: значајније тек од краја XIII в., и у добром делу XIV в. Трновска школа; нпр. Трновско јеванђеље (1273) – непосредно сачуван мањи број споменика; у древним преписима неки сачувани у Кијевској Русији, али с измењеним језичкоредакцијским одликама

џ и жд

мешање назала (нешто ограниченије него на „макед.“ терену):

-А иза *č, ž, š, j* > -Ж;

-Ж иза *r', l', n'* > -А

повремено Ж > Ъ

повремено Ъ > Ѣ

елиминисање епентетског А

Српска редакција: (обрађено)

Хрватска редакција: Истра и северна Далмација с острвима (нарочито Крк); епиграфика од XI века, рукописи XIII–XVI века; после дужих забрана – 1248. и 1252. г. допуштено словенско богослужење (али уз ревизију књига према званичном латинском обрасцу; отуда угл. рукописи након тога времена); споменици: Крчки натпис (XI в.), Башчанска плоча (око 1100), Лондонски одломак бревијара (прва пол. XIII в.), Ватикански мисал (поч. XIV в.), Хрвојев мисал (1404) итд.; чешки краљ Карло IV основао је 1347. г. у Прагу Емауски манастир у који је довео 80 хрватских глагољаша, где се глагољаштво одржало отприлике до 1430. г. (до времена Хуситских немира). Хрв. редакција не продужава великоморавску традицију него нпр. показује знаке источнојужнословенске подлоге уз српско посредовање.

џ (неизвесног читања, као *t'*, посебно *št' / št*), жд (пored *žd* и *j*) < **tj, *ktj, *dj* (*kut'a; očišćenije*) (*prěžde, prěje, prěe*)

ѣ /j/, обично се замењује другим графичким решењима (нпр. *ѣипѣтъ / ѣупѣтъ*) /ортографија: од XIV в. бележи глас /j/ без обзира на његово порекло/

с./х. деназализација *оу, е* < Ж, А (али и **'а < А иза *č, ž, j***: чак. *jazik, žaja, ročat*) (*роука, петъ, али ѣзикъ / езикъ, приѣтне / приетне* и сл.)

/графија: глаголица; ортографија: пре писаних извора елиминисање ж; љ спорадично током XI в.; с друге стране, у ортографији српских споменика сусрећу се оба јуса у XII–XIII в./

унификација полугласника, али постоји разлика у писању /у ортографији **уопштено њ**, али за њ од XIV в. преовлађујуће „штапић“ и „апостроф“; у српској редакцији врло рано само једно јер;

врло рано и < ы (риба, паки)

врло рано є; и < ѣ (север екавски; југ икавски и икавско-екавски; али и данас у Истри има говора с незамењеним јатом)

---**латински, а не грчки лик неких апелатива и властитих имена – бетацистички а не витацистички изговор** (нпр. Gabriel ум. Гавриил, грч. Γαβριήλ)

---**стандардно латиничка транслитерација глаголице**

Руска редакција: Кијевска Русија, од 988. године / касније **Московска Русија**;

Остромирово јеванђеље (1056–1057), Архангелско јеванђеље (1092), Чудовски псалтир (XI в.), Свјатослављев изборник из 1073. г., Изборник из 1076. г., Мстислављево јеванђеље (до 1117), Јурјевско јеванђеље (1119–1128), Христијанопољски апостол (середина XII в.) итд.

I период (X–XIII в.): „кијевски“ (до пада под Златну хорду)

ч (али и **щ** /шч/) < *tj, *ktj (хочю)

ж (али и **жд**) < *dj (дажъ; али и прѣжде)

оу, **ѡ** < ѡ, **ѡ**

ѡр, ѡр, ѡл, ѡл (скѡрѣѡ, зѡрно, вѡлкѡ → скорѣѡ, зерно, волкѡ)

ум. стсл. рѣ, рѣ, лѣ, лѣ

ро-, ло- (роботати, лодина), али држи се и **јужносл. ра-, ла-** (разоумѣ, лакѣѣ)

ра, ла, рѣ, лѣ, али и руско ро, ло, ере (вередити, верелѣ, полонѣ, поред младѣ, градѣ)

ѣ /e/

ѣ ум. **ѡ**: /e/ (тронѣѣ < тронѡѣ)

-ѣѣ / ѣѣ инстр. јд. ѡ-/jѡ-основа (доухѣѣ, отѣѣѣѣ)

/правопис: најчешће оба јера, али има и рукописа само с ѣ, односно само са ѣ/

II (XIV/XV–XVII в.): „МОСКОВСКИ“

под снажним јужнословенским утицајем (тзв. „Други јужнословенски утицај“ – српски, донекле бугарски) норма се вештачки приближава старијем, стсл. стању; мењају се и графија и ортографија

враћају се ж и љ

шири се разлика у употреби љ и љ

враћају се џ и жд (помощъ, хождение)

ширење ра, ла, рѣ, лѣ (градъ, злато, младостъ)

Постепено, у XVI–XVII в., овај језик се окамењује – нарочито с устаљивањем званичне црквене штампе – и затвара у строго богослужбеним текстовима, постајући тзв. НОВОЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК (XVIII в.). У XVIII веку овај идиом прихватају остали православни Словени (Срби, Бугари, потоњи Македонци) – до данас је званичан језик на литургији.

Влашко-молдавска редакција: Влашка и Молдавија, знатно мање Трансилванија, XIV–XVIII в. (под утицајем Бугарске и Србије); сачуван огроман број споменика (око 10.000)

У Влашкој средњобугарски и донекле српски утицај; у Молдавији источнословенски и пољски утицај.

шт, ч, з < *tj, *ktj

жд, ж, з < *dj

ѣ, ѡ < ж

ъ се чува или > ѡ

ь > ѣ

ѣ се чува или > ѣ

и < ѡ

ѣр, ѣл за вокалне r, l

Литература:

Нпр. Дора Мирчева, „Редакции на старобългарския език“, *Кирило-методиевска енциклопедия*, III, София 2003, 449–456.